

JERZY BOSOWSKI
Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny
<https://orcid.org/0000-0002-8138-6595>

Niegodziwi pasterze i Dobry Pasterz

Ez 34 w świetle retoryki hebrajskiej

Dude Shepherds and the Good Shepherd

Ezek 34 in the light of Hebrew rhetoric

Abstract

The context of the research undertaken was the different description of the structure of the Ezek 34 text by different commentators of Ezekiel. The aim of the research was to discover the structure that the ancient author planned and wrote down. The method of Hebrew rhetoric, developed by Roland Meynet, was used. The following research results were achieved: a fragment of Ezek 34,1-10 has a parallel-concentric structure with the scheme: A, B, C, B', A'. Fragment Ezek 34,11-31 also has a parallel-concentric structure with the same scheme A, B, C, B', A'. The conclusion that can be drawn from the text under examination is that the Book of Ezekiel is current today.

Keywords: The Book of Ezekiel, the prophet Ezekiel, Hebrew rhetoric, parallel-concentric structures, shepherds, flock, sheep.

Abstrakt

Kontekstem podjętych badań było odmienne opisywanie struktury tekstu Ez 34 przez różnych komentatorów Księgi Ezechiela. Celem badań było odkrycie struktury, którą starożytny autor zaplanował i zapisał. Zastosowano metodę retoryki hebrajskiej, którą opracował Roland Meynet. Osiągnięto następujące wyniki badań: fragment Ez 34,1-10 ma strukturę paralelno-koncentryczną o schemacie: A, B, C, B', A'. Fragment Ez 34,11-31 też ma strukturę paralelno-koncentryczną o takim samym schemacie. Wniosek, jaki można wyciągnąć z badanego tekstu, sprowadza się do stwierdzenia, że Księga Ezechiela jest aktualna dzisiaj.

Słowa kluczowe: Księga Ezechiela, prorok Ezechiel, retoryka hebrajska, struktury paralelno-koncentryczne, pasterze, stado, owce.

Wstęp

Kontekstem podjętych badań było to, że różni komentatorzy Księgi Ezechiela przedstawiają zupełnie odmienne struktury tekstu Ez 34. R. Rumianek tekst Ez 34,1-31 dzieli następująco: 1. (ww. 1-10); 2. (ww. 11-16); 3. (ww. 17-22); 4. (ww. 23-24); 5. (ww. 25-31). Tym częściom nadaje odpowiednie tytuły: „Oskarżenie złych pasterzy i ich potępienie”; „Bóg jako dobry Pasterz”; „Sąd nad owcami”; „Zapowiedź nowego Pasterza”; „Przymierze pokoju”¹. Natomiast B. Tidiman przedstawia ten tekst jako strukturę równoległo-koncentryczną: A (ww. 1-6), B (ww. 7-10), C (ww. 11-16), B' (ww. 17-22) oraz A' (ww. 23-31)². Jeszcze inną koncepcję przedstawia M. Greenberg. Dzieli badany tekst na dwa fragmenty: A (ww. 2-16) oraz B (ww. 17-31). Wprowadza dodatkowy podział każdego fragmentu na dwie kolejne części: A₁ (ww. 2-10) i A₂ (ww. 11-16) oraz B₁ (ww. 17-24) i B₂ (ww. 25-31)³. W inny sposób ujmuje to F. Sedlmeier. Dla niego jest to schemat „wędrówki motywów”: w. 1 (wprowadzenie); ww. 2-6.7-8 oraz ww. 17-19 (nagana); ww. 9-10 oraz ww. 20-22 (groźba); ww. 11-16 oraz ww. 23-30 (zbawienie) i ostatecznie w. 31 (zakończenie)⁴. Dlatego celem badań było odkrycie struktury, którą starożytny autor zaplanował i zapisał. Do tego posłużyła metoda retoryki hebrajskiej, którą opracował Roland Meynet⁵.

1. Wstępne zagadnienia literackie

1.1. Kontekst bliższy i dalszy

Rozdział 34. Księgi Ezechiela należy do części konstruktywnej (*pars construens*; Ez 33–48). W bezpośrednim kontekście poprzedzającym badany tekst jest rozdział 33., w którym prorok ponownie jest powołany na stróża Izraela, z tym że Ez 33,1-9 to jest desygnowanie hipotetycznego stróża przez jakiś naród. Jednak ten tekst jest fundamentem, na którym zbudowane jest realne powołanie Ezechiela (Ez 10,20). W ww. 21.22 jest kolejna datacja, po czym prorok został poinformowany przez zbiega, że „Miasto jest zdobyte”. W ww. 23-29 jest opis kolejnej mowy Boga do proroka – tym razem na temat posiadania ziemi. Bóg wypomina Izraelitom, że ich niegodziwe postępowanie przyczyni

¹ Por. R. RUMIANEK, red., *Księga Ezechiela: tłumaczenie i komentarz*, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2009, s. 273.

² Por. B. TIDIMAN, *Le Livre d'Ezechiel*, t. 2, 2 t., Vaux-sur-Seine, Edifac, 2007, s. 118.

³ Por. M. GREENBERG, *Ezechiel 21–37*, t. 2, 2 t. (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament), Freiburg – Basel – Wien, Herder Verlag GmbH, 2005, s. 391–393.

⁴ Por. F. SEDLMEIER, *Das Buch Ezechiel: Kapitel 25–48*, t. 21/2, (Neuer Stuttgarter Kommentar Altes Testament), Stuttgart, Katholisches Bibelwerk, 2013, s. 163.

⁵ R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric* (International Studies in the History of Rhetoric, 3), Leiden – Boston, Brill, 2012.

się do wyniszczenia kraju. Natomiast ww. 30-33 zawierają opis, jak to Izraelici słuchają głosu proroka, jednak nie postępują według tych słów.

Dalszy kontekst poprzedzający to część Księgi określana jako destruktywna (*pars destruens*; Ez 1–32). Dużym blokiem zawierającym się w rozdziałach 29–32 są wyrocznie przeciw Egiptowi, które kończą wyrocznie przeciw obcym narodom (od Ez 25).

Natomiast bliższym kontekstem następczym są wyrocznie przeciw Edomowi i górze Seir (Ez 35). Dalszym kontekstem następczym jest błogosławieństwo dla gór Izraela (Ez 36,1-15) oraz zapowiedź oczyszczenia Izraela (Ez 36,16-38).

1.2. Delimitacja tekstu

Przy podziale tekstu dobrze jest kierować się występującym w członach tetragramem (JHWH). Jest to odwołanie się Boga do Najwyższego Autorytetu, którym jest On sam. Wystąpienia tetragramu – aż 16 razy – należy odnotować w rozdziale 34. w ww.: 1.2.7. 8.9.10.11.15.17.20.24.27.30 (2 ×).31.

W artykule posłużono się przykładem R. Rumianka⁶. W badanym tekście Ez 34 da się wydzielić dwa fragmenty, które w nomenklaturze Meyneta należą do poziomów wyższych, czyli samodzielnych, i składają się z jednej lub wielu części; są odpowiednikiem perykop używanych przez egzegetów⁷. Fragmenty te zawierają się w ww. 1-10 oraz 11-31.

2. Analiza retoryczna

2.1. Analiza oddolna 1. fragmentu (Ez 34,1-10)

2.1.1. Fragment 1. – część 1. – urywek 1. (Ez 34,1-2b)

Segmenty będą oddzielane pustą linią zgodnie ze wskazówkami, które sugeruje R. Meynet⁸.

¹ I stało się	słowo JHWH	do mnie,	mówiąc:
^{2a} Synu człowieczy,	prorokuj	z powodu pasterzy	Izraela.
^{2b} Prorokuj	i powiedz	do nich,	do pasterzy:

O spójności segmentu świadczą: w 1. członie – pierwszy termin środkowy „słowo” („JHWH”) oraz końcowy: „mówiąc”; oba wywodzą się z tej samej grupy semantycznej okre-

⁶ R. RUMIANEK, *Księga Ezechiela*, w A. KUŚMIREK (red.); R. RUMIANEK (tłum.), *Prorocy: hebrajsko-polski Stary Testament: przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich* (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2008, s. 1328–1332.

⁷ MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric* (n. 5), s. 50–55.

⁸ MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric* (n. 5), s. 187–194.

śląjącej mówienie. W 2. i 3. członie powtórzone są imperatywy („prorokuj”). Także wymienieni są odbiorcy przekazu: „z powodu pasterzy” (2. człon, termin 2. środkowy), „do pasterzy” (3. człon, termin końcowy), a także zaimek oznaczający pasterzy: „do nich” (3. człon, termin 2. środkowy). Dodatkowy człon 3. zawiera termin „i powiedz” (1. środkowy), który też należy do tej samej grupy semantycznej, co terminy: „słowo JHWH” i „mówiąc”.

2.1.2. Fragment 1. – część 1. – urywek 2. (Ez 34,2c.3)

Urywek 2. pierwszego fragmentu zawiera trzy segmenty: trójczłonowy i dwa dwuczłonowe. Występuje tu nadal temat „pasterzy Izraela”, jednak pojawiają się konkretne zarzuty. Człon 3. w pierwszym segmencie jest pytaniem retorycznym⁹.

^{2c} Tak	mówi	Pan	JHWH:
^{2d} Biada	pasterzom Izraela,	którzy	byli pasterzami siebie.
^{2e} Czyż nie	stado	pasą	pasterze?

^{3a} Mleko	spożywacie
^{3b} i wełnę	przyoblekacie,

^{3c} tłustą	zabijacie,
^{3d} stada	nie pasiecie.

W segmencie występuje opis, w jaki sposób pasterze czerpali zyski ze stada owiec. Wyrażone jest to czterema rzeczownikami: „mleko”, „wełna”, „owca” („tłusta” – domyślny podmiot) oraz „stado”, a także czterema czasownikami: „spożywacie”, „przyoblekacie”, „zabijacie” i ostatni czasownik z przeczeniem: „nie pasiecie”. Użycie czterech rzeczowników i czterech czasowników powoduje, że urywek jest spójny. Dodatkowo w w. 2e jest pytanie retoryczne, które otrzymuje odpowiedź w w. 3d.

Termin „pasterze”, występujący w 2. członie (dwa razy) oraz w członie 3., stanowi o spójności całego segmentu, gdyż jest to odwołanie się do członu 1. Człony 2. i 3. stanowią wypowiedź Boga, zapowiedzianą w członie 1.

2.1.3. Fragment 1. – część 1. – urywek 3. (Ez 34,4)

Urywek 3. ma trzy segmenty: trójczłonowy i dwa dwuczłonowe.

^{4a} Słabnących	nie	umocniliście
i chorej	nie leczyliście,	
^{4b} i złamanej	nie	obowiązaliście,

⁹ Zwrot krasomówczy w postaci pytania, na które nie oczekuje się odpowiedzi, na które odpowiedź jest ogólnie znana, por. M. SZYMCAK, red., *Słownik języka polskiego PWN*, t. T. 2 L–P, 3 t., Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979, s. 1087.

i zabłąkanej	nie	zawróciliście,
^{4c} i zaginionej	nie	szukaliście.

Ale z siłą	prowadziliście	ich
i z przymusem.		

Spójność urywka przejawia się użyciem w w. 4. katalogu kolejnych czynności niegodziwych pasterzy. Pięć czasowników ma przeczenie (אֵל – „nie”): „umocniliście”, „leczyliliście”, „obowiązaliście”, „zawróciliście” oraz „szukaliście”. Ostatni użyty czasownik – „prowadziliście” – nie ma przeczenia, ale dotyczy dwóch negatywnych określeń: „ale z siłą” oraz „i z przymusem”. Inkluzją spinającą w. 4 jest rdzeń חזק, który występuje w polskim przekładzie w terminach: „umocniliście” (חִזַּקְתֶּם) oraz „ale z siłą” (וּבְחִזְקָה)¹⁰.

2.1.4. Fragment 1. – część 2. – urywek 1. (Ez 34,5-7)

Urywek 1. drugiej części składa się z trzech segmentów trójczłonowych. Następuje tu zmiana tematu, gdyż są opisane skutki braku dobrych pasterzy.

^{5a} I rozproszyły się	z braku	pasterza	
^{5b} i stały się	pożywieniem	dla każdego zwierzęcia	polnego.
^{5c} I rozproszyły się.			

^{6a} Błądzą,	Moja trzoda,	na wszystkich górach	
^{6b} i na	każdym wysokim	pagórku,	
^{6c} i na	całej powierzchni	ziemi	się rozproszyły, Moja trzoda.

^{6d} I brak (jest)	troszczącego się		
^{6e} i brak (jest)	szukającego.		
⁷ Dłatego,	pasterze,	śłuchajcie	słowa JHWH:

Segment 1. (w. 5) jest spięty inkluzją: terminy początkowe 1. i 3. członu: „i rozproszyły się” (וַתִּפְּרֹצְיָהָ)¹¹.

Spójność tego urywka jest zbudowana na podstawie powtórzonych terminów: „Moja trzoda” (w 2. segmencie). Są one poprzedzone czasownikami: „błądzą” oraz „się rozproszyły”; to paralelizmy synonimiczne. Czynności te są efektem stwierdzenia wyrażonym w 3. segmencie: „brak (jest) troszczącego się” (w. 6d), „szukającego” (w. 6e), które są paralelizmami synonimicznymi. Dodatkowo miejsca rozproszenia wskazane w segmencie 2. to: „na wszystkich górach” (w. 6a) oraz „i na każdym wysokim pagórku” (w. 6b). „Góry” i „pagórki” to pojęcia synonimiczne.

¹⁰ Por. A.S. JASIŃSKI, *Komentarz do księgi proroka Ezechiela. Rozdziały 31–39* (Opolska Biblioteka Teologiczna, 143), Opole, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2014, s. 118–119.

¹¹ Por. JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 120.

W segmencie 2. też jest podane miejsce rozproszenia, jednak bardziej ogólnie: „i na całej powierzchni ziemi”. Należy też wskazać, że cząsteczka לָכֹל („wszystko”, „całość”, „każdy”)¹², występująca w wyrażeniach: „na wszystkich górach”, „każdym wysokim pagórku” oraz „całej powierzchni ziemi”, także tworzy segment spójnym¹³. Dodatkowo powtórzone początkowe zwroty: „i na” (ww. 6b.6c) dopełniają spójności segmentu.

Segment 3. spajają terminy skrajne, jako wyrażenia początkowe w ww. 6d.6e: „i brak (jest)”. Podobnie do spójności przyczyniają się terminy: „troszczącego się” oraz „szukającego”, które są synonimami. Ponadto o spójności tego segmentu stanowią terminy w w. 7: „słuchajcie” oraz „słowa”. „Słowa” wypowiada JHWH, a „słuchać” go powinni „pasterze”. Występuje tu zależność między Bogiem jako nadawcą komunikatu a ludźmi jako odbiorcami komunikatu (paralelizm antyetyczny). Należy też wspomnieć, że termin „się rozproszyły” w w. 6c ma swoje odpowiedniki w ww. 5a.5c. To spaja oba segmenty. Podobnie „pasterze” występują w skrajnych członach urywka (ww. 5a.7), co czyni cały segment spójnym.

2.1.5. Fragment 1. – część 2. – urywek 2. (Ez 34,8-9)

Urywek 2. części 2. zawiera trzy segmenty: dwa trójczłonowe i jeden dwuczłonowy.

^{8a} Ja żyję,	wyroczenia	Pana,	JHWH:
^{8b} Na pewno,	z powodu tego,	Moja trzoda się stała (że)	łupem,
^{8c} i stanie się	Moja trzoda	pokarmem dla każdego zwierzęcia	polnego.

^{8d} Brak (jest)	pasterza		
^{8e} i nie szukają	Moi pasterze	Mojej trzody,	
^{8f} ale pasą	pasterze	siebie.	

^{8g} I trzody Mojej	nie	pasą.	
⁹ Dlatego,	pasterze,	słuchajcie	słowa JHWH:

Spójność urywka wyraża się tym, że terminami skrajnymi (wyrażenie końcowe) w 1. i ostatnim członie jest tetragram „JHWH”. Kolejne określenie – „Moja trzoda” – występuje we wszystkich segmentach (ww. 8b.8e.8g). Również termin „pasterze” przyczynia się do spójności urywka. Występuje w segmencie 2. (trzy razy) i 3. (jeden raz). W 1. segmencie występują synonimiczne wyrażenia: „łup” oraz „pokarm”. Termin „Moja” (z wariantem „Moi”) pojawia się we wszystkich trzech segmentach.

¹² „Wszyscy”, „wszystko”, „całość”, „każdy”, „żaden” J. STRONG, *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera*, A. CZWOJDRAK (tłum.), (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2017, s. 502 [dalej: Strong].

¹³ Por. JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 122.

2.1.6. Fragment 1. – część 2. – urywek 3. (Ez 34,10)

Drugi urywek części 2. składa się z trzech segmentów: pierwszy jest jednoczłonowy, pozostałe dwa są trójczłonowymi. Tu także następuje zmiana osoby. Ponownie Bóg zapowiada swoje działania.

^{10a} Tak mówi	Pan,	JHWH:	
^{10b} Oto Ja (jestem)	przeciw pasterzom.		
^{10c} I będę szukał	trzody Mojej	z ręki ich.	
^{10d} I usunę ich	od (tego żeby) paść	trzodę	
^{10e} i nie będą paśli	więcej	pasterze	siebie.
^{10f} I wyrwę	trzodę Moją	z ust ich.	
^{10g} I nie będą	dla nich	pokarmem. ▢	

O spójności urywka świadczą następujące zależności. „Pasterze” występują w 2. i 3. segmencie. Także „trzoda Moja” jest w obu tych segmentach. Również wyrażenia: „z ręki ich” oraz „z ust ich” dotyczą części ciała pasterzy, a występują w segmentach 2. i 3. W segmencie 2. występują dwa czasowniki zapowiadające czynności Boga: „i będę szukał” oraz „i usunę ich”. W tych członach występują zaimki „ich” („z ręki ich” oraz „i usunę ich”), które odnoszą się do „pasterzy”. W segmencie 3. kolejne wyrażenie, które dotyczy działania Boga, to: „i wyrwę”.

2.2. Analiza ogólna 1. fragmentu (Ez 34,1-10)

Jedynym zdaniem, które w opisywanym fragmencie nie ma odpowiednika (ani na sposób synonimiczny, ani na sposób antytetyczny), jest zdanie z w. 6c: „I brak (jest) troszczącego się, i brak (jest) szukającego”. To zdanie stanowi centrum kompozycji, ponieważ jest obudowane synonimicznymi zdaniami z w. 5ab: „I rozproszyły się z braku pasterza, i stały się pożywieniem dla każdego zwierzęcia polnego” oraz z w. 8c: „i stanie się Moja trzoda pokarmem dla każdego zwierzęcia polnego. Brak (jest) pasterza”. „Stały się” – w domyśle: „Moje owce” – ma odpowiednik w w. 8c: „Moja trzoda” (pojęcia synonimiczne). W w. 5b występuje „pożywienie”, natomiast w w. 8c – „pokarm”; także są to pojęcia synonimiczne. Powtórzone w obu wersach jest wyrażenie: „dla każdego zwierzęcia polnego”. Synonimiczne wyrażenie występuje także w w. 5a: „I rozproszyły się z braku pasterza” oraz w w. 8b: „brak (jest) pasterza”.

Natomiast warto zwrócić uwagę na zdania, w których występują określenia: „pasterze Izraela” oraz „pasterze” (ww. 2d.10d). W pierwszym z wymienionych wersów do „pasterzy Izraela” jest skierowany zwrot: „biada”; w drugim – „i nie będą paśli więcej pasterze siebie”. Zachodzi między tymi wyrażeniami paralelizm antytetyczny. Zatem

w pierwszym fragmencie występuje struktura paralelno-koncentryczna (pięcioelementowa), którą schematycznie można opisać następująco:

A		<i>Biada pasterzom Izraela, którzy byli pasterzami siebie.</i>	Ez 34,2d
	B	I rozproszyły się z <u>braku pasterza</u> i <u>stały się pożywieniem dla każdego zwierzęcia polnego.</u>	Ez 34,5ab
	C	I brak (jest) troszczącego się, i brak (jest) szukającego.	Ez 34,6c
	B'	<u>i stanie się Moja trzoda pokarmem dla każdego zwierzęcia polnego.</u> <i>Brak (jest) pasterza</i>	Ez 34,8b
A'		<i>i nie będą paśli więcej pasterze siebie.</i>	Ez 34,10d

Gdzie: A – pasterze Izraela; B – pożywienie/pokarm; C – brak troszczącego się/ szukającego.

Schematycznie można tę strukturę zapisać jako: A, B, C, B', A'.

2.3. Analiza oddolna 2. fragmentu (Ez 34,11-31)

Drugi fragment składa się z czterech części. Pierwsze trzy części mają po trzy urywki. Ostatnia część ma jeden urywek.

2.3.1. Fragment 2. – część 1. – urywek 1. (Ez 34,11-12)

Badany urywek składa się z trzech segmentów. Wszystkie są trójczłonowe.

^{11a} Ponieważ	tak	mówi	Pan,	JHWH: Oto Ja sam,
^{11b} i będę szukał			trzody Mojej	
^{11c} i będę doglądał ich.				
^{12a} Jak troska	pasterza		(o) trzodę swoją	
^{12b} w DNIU (żeby) urzeczywistnić go			wśród trzody swojej	rozproszonej,
^{12c} tak	będę doglądał		trzodę Moją.	
^{12d} I wyrwę	ich	ze wszystkich miejsc,		
^{12e} gdzie	rozproszyły	się	(owce) tam	
^{12f} w DZIEŃ	pochmurny	i mroczny.		

Początkowy termin nowego fragmentu – „ponieważ” – jest połączeniem nowej wypowiedzi z wcześniej wypowiedzianym proroctwem. Zatem istnieje ścisły związek pomiędzy fragmentem pierwszym i drugim¹⁴.

Opisywany urywek rozpoczyna się zwrotem: „Ponieważ tak mówi Pan, JHWH”. Jest to klasyczne wprowadzenie do wyroczni w Księdze Ezechiela, które występuje w niej

¹⁴ Por. JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 128.

prawie 120 razy. Następuje kolejna zmiana tematu. W Ez 34,10 Bóg występował przeciw pasterzom i zapowiedział im odebranie trzody. W opisywanym urywku (Ez 34,11-12) Bóg osobiście podejmie czynności pasterskie.

Spójność urywka nie budzi wątpliwości, gdyż „Pan” i „JHWH” (w 1. członie) to pojęcia synonimiczne, odwołujące się do najwyższego autorytetu, jakim jest Bóg.

Dodatkowo w segmencie 1. i 2. cztery razy występuje termin „trzoda” (z wariantami „Moja” i „swoja”). Ponadto w segmencie 1. występuje termin: „i będę doglądał ich”, a w segmencie 2. występuje synonimiczny termin „będę doglądał”¹⁵. Całość dopełnia termin „i będę szukał” (1. człon), który jest synonimem „doglądania”.

Segmenty 2. i 3. są powiązane terminem „dzień”, z tym że „dzień” w w. 12b będzie dniem radości dla stada, ponieważ będzie miało wreszcie pasterza, który będzie dbał o owce. Natomiast „dzień” w w. 12f jest określany jako „pochmurny” i „mroczny”, bo był to dzień rozproszenia owiec.

Podobny motyw „dnia”, który ma podwójne znaczenie, występuje w drugiej wyroczni przeciw Egipcjowi (Ez 29,17–30,19): „W dniu owym wzbudzę róg dla domu Izraela, a tobie dam otworzenie ust pośród nich i poznają, że Ja (jestem) JHWH” (Ez 29,21). W tym wersie „dzień” będzie dniem radosnym „dla domu Izraela”, bo Bóg „wzbudzi róg”, a prorokowi „da otworzenie ust pośród nich” (= Izraelitów), a ostatecznym efektem będzie „poznanie JHWH”. Natomiast w Ez 30,2.3 „dzień” ma zupełnie inny wymiar: „Lamentujcie! Och! Z powodu dnia. Ponieważ bliski (jest) dzień i bliski (jest) dzień dla JHWH. Dzień chmury czasem ludów będzie”. Jest to zapowiedź „dnia JHWH” (cztery razy występuje termin „dzień”). „Dzień chmury” będzie dniem grozy („czasem ludów będzie”) dla obcych narodów¹⁶.

Także terminy: „rozproszonej” (2. segment) i „rozproszyły się” (3. segment) łączą te segmenty. Czynności pasterskie wyrażone czasownikami: „będę szukał” (1. segment), „będę doglądał” (1. i 2. segment) są dopełnione terminem „i wyrwę ich” (3. segment).

2.3.2. Fragment 2. – część 1. – urywek 2. (Ez 34,13-14a)

Badany urywek składa się z trzech segmentów. Pierwszy jest trójczłonowy, dwa następne dwuczłonowe.

^{13a} I wyprowadzę je	z narodów
^{13b} i zgromadzę je	z krajów,
^{13c} i wprowadzę je	do ziemi ich.

¹⁵ Rdzeń בָּקַר w koniugacji *Piel* oznacza: „szukać”, „dowiadzać się”, „rozważać”, „zastanawiać się”, por. J. STRONG, *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera*, A. CZWOJDRAK (tłum.), (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2017, s. 167.

¹⁶ J. BOSOWSKI, *Wyrocznie przeciw Egipcjowi Ez 29–32 w świetle retoryki hebrajskiej*, Opole, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2019, s. 105. Rozprawa doktorska (komputeropis) w Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego UO.

^{13d} I będę pasł je	na górach	Izraela,	w korytach rzek
^{13c} i we wszystkich	miejscach	ziemi.	

^{14a} Na pastwisku dobrym		pasł będę	je
^{14b} i na górach	wyżyny Izraela	będzie	pastwisko ich.

W kolejnym urywku następuje zmiana tematu – skutki braku pasterza („rozproszenie”) zostają teraz przez Boga odwrócone.

Należy zwrócić uwagę na terminy: „z narodów” oraz „z krajów”, które są przykładem binarności¹⁷, który w sposób podwójny określa obcość. Kolejnym przykładem są wyrażenia: „i wyprowadzę je” oraz „i wprowadzę je”. Jest to paralelizm antytetyczny, oznaczający przeciwne czynności (wyjście i wejście). Jednak to „wejście” będzie „do ziemi ich”, czyli do swojej ziemi, co jest przeciwieństwem tego, co obce.

Spójność urywkowi nadają przede wszystkim nazwy własne: „na górach Izraela” oraz „wyżyny Izraela”. Oba pojęcia występujące z Izraelem są synonimiczne. Do spójności także przyczyniają się wyrażenia: „i będę pasł je” oraz „pasł będę je”, które są właściwie powtórzeniem, ale w inwersji. Dodatkowo terminy: „na pastwisku dobrym”, a także „pastwisko ich” przyczyniają się do integralności opisywanego urywka.

2.3.3. Fragment 2. – część 1. – urywek 3. (Ez 34,14b-15)

^{14c} Tam	będą wylegiwać się	na pastwisku	dobrym
^{14d} i pastwisku	łustym	będą paść	w górach Izraela.

^{15a} Ja	będę pasł	trzodę Moją
^{15b} i Ja	pozwolę wylegiwać się im,	

^{15c} wyrocznia Pana, JHWH.

Spójność opisywanego urywka wyraża się poprzez występujące terminy: „Ja”, „i Ja” (początkowe segmentu 2.) oraz „Pana” i „JHWH” (3. segment). Wszystkie te terminy odnoszą się do najwyższego autorytetu, czyli do Boga. Dodatkowo terminy: „będą wylegiwać się”, a także „pozwolę wylegiwać się im” tworzą inkluzję 1. i 2. segmentu. Także wyrażenia: „będą paść” oraz „będę pasł” są właściwie powtórzeniem. Ponadto występujące dwa razy terminy: „na pastwisku” oraz „i pastwisku” są powtórzeniem, co też przyczynia się do spójności. Pastwiska są określane jako „dobre” i „łuste”. To pojęcia synonimiczne. Podkreślić też należy dwa wyrażenia, które są nazwami własnymi: „w górach Izraela” (אֶל-הַרֵי יִשְׂרָאֵל) oraz „JHWH”. Zwrot: „wyrocznia Pana JHWH” jest klasyczną formułą końcową, która w Ez występuje ponad 80 razy.

¹⁷ R. MEYNET, *Binarnosc, podstawowa cecha języka biblijnego*, w *Język Biblii a język współczesny. Praca zbiorowa*, Kraków, Wydawnictwo WAM, 2006, 11–22.

Opisywana część (ww. 11-15) jest spięta inkluzją, którą tworzą tetragramy występujące w w. 11a oraz w w. 15c.

2.3.4. Fragment 2. – część 2. – urywek 1. (Ez 34,16)

Urywek 1. części 2. zawiera dwa segmenty trójczłonowe (w. 16). Ponownie pojawia się temat, że to Bóg będzie dobrym pasterzem „trzody swojej”. Jednakże wymienione są konkretne przypadki niedostatków owiec i odpowiednie reakcje Boga, które są z takimi przypadkami związane.

^{16a} Zaginioną	odszukam	
^{16b} i zabłąkaną	sprowadzę,	
^{16c} i złamaną	obwiążę,	
^{16d} i chorą	umocnię,	
^{16e} i tłustą	i mocną	zniszczę.
^{16f} Będę pasł je	w sprawiedliwości.	

W. 16 jest antytezą w. 4. To, czego nie robili niegodziwi pasterze, teraz Bóg będzie wykonywał.

Spójność tego segmentu jest wyrażona przez pięć czynności opiekuńczych i jedną czynność, która jest antytezą („zniszczę”). Są także cztery określenia owiec, które wymagają opieki, i dwa antytetyczne określenia owiec, które opieki nie wymagają („tłusta” i „mocna”). Jest także jedno określenie dotyczące pasterstwa: „w sprawiedliwości”.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na brzmienie w. 16e: „i tłustą, i mocną zniszczę”. „Zniszczę” jest aspektem negatywnym, gdyż jest to destrukcja. W większości polskich przekładów występuje aspekt pozytywny („będę ochraniał”, „będę opiekował się”). Ten aspekt pozytywny jest także w lekcjonarzach mszalnych i wierni uczestniczący w liturgii słyszą: „będę ochraniał”. Ez 34,16 (LXX) ma użyty termin φυλαξω¹⁸ (forma *fut. act.* od φυλασσω – „strzec”, „pilnować”, „bronić”, „czuwać nad czymś”, „zachowywać coś”, „przestrzegać czegoś”¹⁹). Według wersji Septuaginty dokonany jest też przekład Wulgaty (*et quod pingue et forte custodiam*²⁰).

Polskie przekłady, które zachowują oryginalne hebrajskie wyrażenie, są nieliczne. Jest to przekład Izaaka Cyłkova („ale tłustą i silną zgładzę”²¹), Ryszarda Rumianka²² oraz

¹⁸ A. RAHLFS – R. HANHART, red., *Septuaginta: id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Editio altera quam recognovit et emendavit Robert Hanhart, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2006, s. 833.

¹⁹ REMIGIUSZ POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, wyd. 4, popr., (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2006, s. 645.

²⁰ R. WEBER – R. GRYSOŃ, *Biblia sacra: iuxta vulgatum versionem*, 5. wyd., Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2013, s. 1316.

²¹ I. CYŁKOW, *Księga Ezechiela* יְחִזְקִיאֵל, Kraków, Wydawnictwo Austeria Klezmerhojs, 2010, s. 197.

²² RUMIANEK, *Księga Ezechiela* (n. 6), s. 1330.

A.S. Jasińskiego („a tłustą i mocną zniszczę”²³). Pozostałe przekłady nie chcą odchodzić od wersji Wulgaty, choć czasem w przypisach zaznaczają, że tekst jest niepewny albo że są problemy z tłumaczeniem tekstu.

W BHS jest użyty termin **אַשְׁמַד** (rdzeń: **שָׁמַד** – „niszczyć”, „wygubić”, „zostać zniszczonym”, „zostać wygubionym”; w *Hifil* – „unicestwić”, „gubić”, „niszczyć”²⁴). Jednak jest też graficznie podobne słowo występujące np. w Ez 11,20: **יִשְׁמְרֵם** (rdzeń: **שָׁמַר** – „zachowywać”, „strzec”, „przestrzegać”; w *Qal* – „zachowywać”, „mieć pieczę nad”, „strzec”, „czuwać”, „śledzić”, „ochraniać”²⁵). Jak widać z formy pisanej, oba opisywane rdzenie różnią się tylko ostatnią literą (*resz* albo *dalet*), a te dwie litery są bardzo podobne w zapisie. Lekcja łatwiejsza („a tłustą i mocną będę ochraniał”) jest też do przyjęcia. Bóg tym owcom, które potrzebują jakiegokolwiek pomocy, udzieli jej. Natomiast te owce, które są „tłuste i mocne”, czyli wygląda na to, że już mają wszystko, co jest potrzebne i to pod dostatkiem, nie wymagają jakiegokolwiek ingerencji, tylko wystarczy je ochraniać.

Wyrażenie: „i tłustą, i mocną zniszczę” jest lekcją trudniejszą. Już dużo wcześniej egzegeci sformułowali zasadę, że lekcja trudniejsza ma pierwszeństwo przed lekcją łatwiejszą, ponieważ ludzie mają tendencję do upraszczania sobie zadań²⁶. „Wersja trudniejsza jest prawdopodobnie wersją pierwotną, chyba że nie wyraża żadnego sensu”²⁷. W tej sytuacji lekcja trudniejsza ma sens.

W przypadku Ez 34 kontekst wyraźnie wskazuje, że owce „tłuste i mocne” to są te owce, które sprzeniewierzyły się swojemu powołaniu. Już w w. 2 wyroczni stawiany jest zarzut pasterzom: „Biada pasterzom Izraela, którzy byli pasterzami siebie. Czyż nie stado pasą pasterze?” Skarga jest powtórzona w w. 8: „ale pasą pasterze siebie i trzody Mojej nie pasą”. Bardziej konkretne narzekania są w ww. 18-19: „Czy mało (tego) wam, (że na) pastwisku dobrym pasiecie się, a resztę waszego pastwiska depczecie pod nogami waszymi? I czyste wody pijecie, a pozostałe pod nogami waszymi maciecie? I trzoda moja zdeptaną łąką nogami waszymi pasie się, i zmaconą wodę nogami waszymi pije”. Ostatnie zdanie wskazuje na owce „słabnące”. Dodatkowo w w. 20 (a powtórzony w w. 22) zapowiadany jest sąd: „Oto Ja sam, i rozsądzę między owcą tłustą i między owcą chudą”.

W takim świetle nie ma wątpliwości, że owce „tłuste i mocne” wykorzystywały owce „słabnące” („chude”). Dlatego wyrok: „zniszczę” ma uzasadnienie.

²³ JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 134.

²⁴ STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga* (n. 14), s. 1093.

²⁵ STRONG, *Hebrajsko-polski słownik Stronga* (n. 14), s. 1104.

²⁶ H. GREEVEN, *Erwägungen zur synoptischen Textkritik*, w *New Testament Studies* 6 (1960), no. 4, 281–296, s. 290. <https://doi.org/10.1017/S0028688500001600>.

²⁷ J. CZERSKI, *Metodologia Nowego Testamentu* (Opolska Biblioteka Teologiczna, 126), Opole, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2012, s. 54.

2.3.5. Fragment 2. – część 2. – urywek 2. (Ez 34,17-19)

Następuje kolejna zmiana tematu – po raz pierwszy w Ez 34 pojawia się temat sądu. Także zmienia się osoba: wcześniej Bóg mówił o Sobie (1. os. l. poj.), natomiast od w. 17 Bóg przemawia do zesłańców („moja trzodo”; 2. os. l. mn.).

^{17a} A wy,	Moja trzodo,	tak	mówi	Pan,	JHWH:
^{17b} Oto Ja	będę rozsądzał	między owcą	(a) owcą,	(a) baranami	i kozłami.

^{18a} Czy mało	(tego) wam,	(że na) pastwisku	dobrym	pasiecie się,	
^{18b} a resztę	waszego pastwiska		depczecie	pod nogami waszymi?	
^{18c} I czyste wody	pijecie,	a ²⁸	pozostałe	pod nogami waszymi	mąćcie?

^{19a} I trzoda Moja		zdeptaną łąką	nogami waszymi	pasie się.	
^{19b}		I zmaconą wodę	nogami waszymi	pije. ם	

Spójność segmentu jest zbudowana na podstawie czterech terminów, występujących w 2. członie i określających zwierzęta hodowlane: „owca” (i powtórzenie tego terminu), „baran” (לְאִילִים – *lá'élylim*)²⁹ oraz „kozy”. Natomiast w członie 1. jest ogólne określenie: „Moja trzoda”, w którym wymienione w następnym członie zwierzęta mieszczą się na sposób semantyczny. Dodatkowo w członie 1. występuje odwołanie się do najwyższego autorytetu zwrotem: „tak mówi Pan, JHWH”, a w członie 2. występuje formuła autoprezentacji owego autorytetu: „oto Ja”. Warto też zwrócić uwagę na terminy początkowe obu członów: „a wy” oraz „oto Ja”, które są pojęciami antytetycznymi.

Ponadto termin „pastwisko” występuje dwa razy w 2. segmencie z określeniami: „dobrym” oraz „wasze”. Synonimem „pastwiska” są „wody”, które są tu określone jako „czyste” („wody czyste” są paralelizmem synonimicznym „pastwiska dobrego”). Termin „nogami waszymi” występuje cztery razy (po dwa razy w 2. i 3. segmencie). Dodatkowo spójności dodają czasowniki, które są zestawione antytetycznie: „pasiecie się” oraz „depczecie” (dotyczy pastwiska), a także „pijecie” oraz „mąćcie” (dotyczy wody). Na dodatek tematem 1. członu 3. segmentu jest „pastwisko”, choć wyrażone zwrotem: „łąką” wraz z określeniem: „zdeptana”. Natomiast tematem członu 2. jest „woda”, jednak z określeniem: „zmacona”. Oba tematy są pojęciami synonimicznymi, gdyż i pokarm, i napój są człowiekowi i zwierzętom potrzebne do życia.

²⁸ W tekście hebrajskim jest: תַּאֲוִי.

²⁹ Termin לְאִילִים oznacza zarówno „baran”, jak i „przewodnik stada”, „przywódca” L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER – J.J. STAMM, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, P. DEC (red.); K. MADAJ (tłum.), t. 1, 2 2. wyd., (Prymasowska Seria Biblijna), Warszawa, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2013, s. 39.

2.3.6. Fragment 2. – część 2. – urywek 3. (Ez 34,20-22)

Ponownie następuje zmiana tematu: powołanie się na najwyższy autorytet oraz kolejny raz wraca temat sądu („rozsądzę”).

^{20a} Dlatego	tak	mówi	Pan,	JHWH,	do nich: Oto Ja sam,
^{20b} i rozsądzę	między owcą	tłustą	i między	owcą	chudą.
^{21a} Ponieważ	bokiem	i grzbietem	odpychaliście		
^{21b} i nogami waszymi		bodliście		wszystkie słabe,	
^{21c} aż	które	rozproszyliście	je	na zewnątrz.	
^{22a} Ale przyjdę z pomocą				trzodzie Mojej	
i nie będą	więcej	łupem.			
^{22b} I rozsądzę	między	owcą	(a) owcą.		

Spójność pierwszego segmentu wyraża się przez użycie w nim i w członie 1. zwrotu: „tak mówi Pan, JHWH”, który jest odwołaniem się do najwyższego autorytetu, oraz w członie 2. wyrażenie: „i rozsądzę”, gdzie Bóg osobiście angażuje się w życie swojego narodu. Występują tu także dwa rodzaje owiec, które są pojęciami antytetycznymi: „owca tłusta” i „owca chuda”.

Segment 2. ponownie spajają czasowniki, wszystkie o znaczeniu negatywnym: „odpychaliście”, „bodliście” i „rozproszyliście”. Także części ciała spajają segment. Są to: „bok”, „grzbiet” i „nogi wasze”. Ten ostatni występował już wcześniej (w. 19). W opisywanym segmencie są wymienione dwie czynności negatywne wobec owiec oraz skutek, który te czynności wywołały („rozproszenie”).

Spójność 3. segmentu wyraża się przez użycie terminu: „trzoda Moja” (1. człon) oraz dwa razy: „owcą” (2. człon). Owce stanowią trzodę. Interesujące jest, że w w. 22 występują „owce” bez określeń. W w. 20 była „owca” „tłusta” i „chuda”, a w w. 17 były dwie „owce”, „barany” i „kozy”. Motyw sądu występuje w członach końcowych 1. i 3. segmentu.

2.3.7. Fragment 2. – część 3. – urywek 1. (Ez 34,23-25)

W poprzednim urywku tematem była pomoc dla trzody i sąd między owcami. W kolejnym urywku następuje zmiana tematu, ponieważ pomoc zostaje ukonkretniona. W segmencie 1. jest zapowiedź ustanowienia pasterza, natomiast segment 2. ustawia poprawną hierarchię (JHWH będzie Bogiem, a Dawid będzie księciem i pasterzem). Natomiast w segmencie 3. jest zapowiedź przymierza pokoju.

^{23a} I ustanowię	dla nich	pasterza	jednego,		
^{23b} I będzie pasł	je,	Sługę Mojego	Dawida.		
^{23c} On	będzie pasł	ich	i on będzie	dla nich	pasterzem.

24a A Ja,	JHWH,	będę	dla nich	Bogiem,
24b a sługa Mój	Dawid (będzie)	księciem	wśród nich.	
24c Ja,	JHWH,	powiedziałem.		
25a I zawrę	dla nich	przymierze	pokoju.	
25b I usunę	zwierzęta złe	z kraju.		
25c I zamieszkają	na pustyni	dla bezpieczeństwa	i będą spać	w zaroślach.

Spójność 1. segmentu wyraża się poprzez termin „pasterz”, występujący jako drugi środkowy w członie 1. i jako termin końcowy w członie 3. Dodatkowo spajają segment niemal powtórzone wyrażenia: „i będzie pasł” (termin początkowy członu 2.) oraz „będzie pasł” (termin pierwszy środkowy członu 2.). Warto też dostrzec zaimki: „dla nich” (powtarzające się w członach 1. i 3.) oraz „je”, „on” (dwa razy w w. 23c) oraz „ich” i „nich”.

Spójność 2. segmentu przejawia się tym, że pierwszym terminem środkowym w członie 1. oraz terminem środkowym w członie 3. jest tetragram. Podobnie terminy początkowe członów 1. i 3. są niemal identyczne: „a Ja” (יְהוָה) oraz „Ja” (אֲנִי). W całości oba terminy skrajne (terminy początkowe członu 1. i 3.) tworzą inkluzję: אֲנִי יְהוָה („A Ja, JHWH”; w. 24a) oraz אֲנִי יְהוָה („Ja, JHWH”; w. 24c)³⁰.

Spójność 3. segmentu jest zbudowana na podstawie ogólnego pojęcia: „przymierze pokoju”, które występuje w członie 1., oraz uszczegółowienia w kolejnych członach. Zostaną „usunięte zwierzęta złe”; „zamieszkają na pustyni dla bezpieczeństwa” stada owiec oraz będą „spać w zaroślach”. Terminy początkowe członów 1. i 2. („i zawrę” oraz „i usunę”) to zapowiedzi czynności Boga.

Natomiast spójność urywka przejawia się w tym, że imię własne „Dawid”³¹ występuje w 1. i 2. segmencie. Także pierwsze człony segmentów 1. i 3. są paralelne: „I ustanowię dla nich pasterza jednego”³² (w. 23a) oraz „I zawrę dla nich przymierze pokoju” (w. 25a). Powtarzają się zwroty: „dla nich”, a terminy „ustanowię” oraz „zawrę” są synonimiczne. W segmencie 1. (2. człon) „Dawid będzie pasł je [owce]”, natomiast w 3. segmencie (2. człon) Bóg „usunie zwierzęta złe”. Obie czynności zwiększają bezpieczeństwo owiec. W 3. członie 1. segmentu ponownie wraca temat Dawida („On”), który „będzie pasł ich i będzie dla nich pasterzem”, a w 3. członie 3. segmentu „zwierzęta złe” „zamieszkają na pustyni dla bezpieczeństwa [żyjących w kraju] i będą spać w zaroślach”. „Zatem pustynia jest tu ukazana jako przeciwieństwo «ziemi». Na skutek zmian powstanie całkowita separacja między oboma tymi środowiskami. Izrael

³⁰ Por. JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 148.

³¹ Idea Dawida jako pasterza pojawia się w 2 Sm 5,2. Jednak Jasiński jest zdania, że w czasach Ezechiela ta postać było już mocno wyidealizowana. JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 145.

³² Cyłkow jest zdania, że w w. 23 mowa jest nie o jednym księciu, lecz o szeregu książąt, por. I. CYLKOW, *Księga Ezechiela* אֶזְכֵּיאל (n.20), s. 197. Natomiast A.S. Jasiński wyjaśnia, że termin אֶזְכֵּיאל nie wskazuje na liczbę ziemskich pasterzy, lecz na samego Jahwe, por. JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 145.

nie będzie przenikał «na pustynię», a «zwierzęta» do «ziemi». Powstała harmonia będzie istotnym znakiem zaistniałego pokoju. W konsekwencji oznaczać to będzie nastanie bezpieczeństwa dla Izraela³³.

2.3.8. Fragment 2. – część 3. – urywek 2. (Ez 34,26-27)

Część 3. opisywanego fragmentu składa się z trzech urywków. Jest to dalsza zapowiedź odnowy Izraela. Pojawia się nowy temat: „błogosławieństwo”. W poprzednim urywku były opisane różnice między „pustynią” a „ziemią [krajem]”. W badanym urywku jest zmiana tematu. Jest to opis tego, co będzie w „ziemi”. Obraz można porównać do ogrodu Eden („błogosławieństwo”, „bezpieczeństwo” i „poznanie JHWH”).

^{26a} I dam	im	i okolicom	wzgórza Mojego	błogosławieństwo.
^{26b} I spuszczę	deszcz	w czasie jego.		
^{26c}	Deszcze	błogosławieństwa	(to) będą.	

^{27a} I wyda	drzewo	polne	swoj owoc,	
^{27b} a ziemia	wyda	plon swój.		
^{27c} I będą	na ziemi swojej	dla bezpieczeństwa.		

^{27d}	I poznają,	że Ja (jestem)	JHWH,	
^{27e} gdy złamię	drągi	jarzma ich.		
^{27f} I uwolnię ich	z ręki	pracujących	z nimi.	

Spójność urywka można wykazać występującymi w 1. segmencie powtórzeniami: „błogosławieństwo” oraz „deszcz” (w l. poj i l. mn.). W segmencie 2. są powtórzone terminy „ziemia”. Występują też pojęcia synonimiczne „swoj owoc” oraz „plon swój”, a tym samey dodatkowe pojęcia synonimiczne „drzewo” i „ziemia”. W 3. segmencie występują dwa określenia synonimiczne: „gdy złamię drągi jarzma ich” oraz „i uwolnię ich z ręki pracujących z nimi”.

2.3.9. Fragment 2. – część 3. – urywek 3. (Ez 34,28-29)

Urywek 3. części 3. ma trzy segmenty. Choć segment 1. (w. 28) ma powtórzone tematy występujące wcześniej, jednak są one ich antytezami. Lamentacja wyrażona w ww. 5-8c („pożywienie/pokarm dla każdego zwierzęcia polnego”) ma paralelizm antyetyczny w w. 28ab. Podobnie lamentacja wyrażona w w. 8de („brak [jest] pasterza i nie szukają Moi pasterze Mojej trzody”) ma swoją antytezę w ww. 28c.29.

³³ JASIŃSKI, *Komentarz do Ez 31–39* (n. 9), s. 150.

^{28a} I nie będą	już	łupem	dla narodów,
^{28b} a zwierzę	ziemi	nie	będzie pożerało ich.

^{28c} I zamieszkają	dla bezpieczeństwa.
^{28d} I nie	(będzie) przestraszony.

^{29a} I ustanowię	im	plantację	dla sławy,
^{29b} i nie będzie	już	zbierających	głód w kraju.
^{29c} I nie będą znosić	już	zniewagi	narodów.

Spójność urywka jest wyrażona pięcioma czasownikami z przeczeniem, umieszczonymi w każdym segmencie: „i nie będą (łupem)” (segment 1.), „nie będzie pożerało ich (zwierzę ziemi)” (segment 1.) oraz „i nie (będzie) przestraszony” (segment 2.). W segmencie 3. występują: „i nie będzie już zbierających głód” oraz „i nie będą znosić już zniewagi”.

Warto też zauważyć, że „zwierzę ziemi” (typowy hebraizm) jest symbolem wrogich sił, najczęściej wrogich narodów. To właśnie o nich jest mowa w członie 1. Pokonane zagrożenie dla Izraela zostało przedstawione zarówno w sposób realny („dla narodów”), jak i w sposób symboliczny („zwierzę ziemi”).

Dobrze jest też dostrzec, iż cały urywek jest zespojony terminami skrajnymi: terminem końcowym w w. 28a – „dla narodów” (דְּלִנְיָוֹת) oraz terminem końcowym w w. 29c – „narodów” (דְּלִנְיָוֹת). Takie powtórzone terminy skrajne tworzą inkluzję dla całego urywka.

2.3.10. Fragment 2. – część 4. – urywek 1. (Ez 34,30-31)

Urywek 1. części 4. to podwójne zakończenie całego fragmentu mieszczącego się w ww. 11-31. Zawiera trzy segmenty: trójczłonowy, jednoczłonowy oraz trójczłonowy.

^{30a} I poznają,	że	Ja,	JHWH,
^{30b} Bóg ich (jestem)		z nimi.	
^{30c} A oni (są)	ludem Moim,	dom	Izraela,

^{30d} wyrocznia	Pana,	JHWH.
--------------------------	-------	-------

^{31a} A wy,	trzodo Moja,	trzodo	pastwiska Mojego,	ludźmi	(jesteście) wy.
^{31b} Ja (jestem)	Bogiem waszym,				
^{31c} wyrocznia	Pana,			JHWH.	⊔

Urywek jest spójny poprzez powtórzenie tetragramu w trzech członach. We wszystkich jest to termin końcowy. Także poprzez użycie wyrażenia: „Bóg ich jestem z nimi” w 2. członie oraz w członie 3. zastosowanie: „a oni (są) ludem Moim, dom Izraela”. Są to zdania antytetyczne, jednak jest to powtórzenie formuły przymierza

zawartego między Bogiem a Izraelem (por. Jr 30,22: „Wy będziecie moim narodem, a Ja będę waszym Bogiem”; Ez 36,28: „i będziecie moim ludem, a Ja będę waszym Bogiem”)³⁴.

Do spójności urywka przyczynia się także treść członu 3. segmentu 3., który jest powtórzeniem treści zawartej w segmencie 2.

Dodatkowo treść 2. członu 1. segmentu: „Bóg ich (jestem) z nimi” treściowo odpowiada 2. członowi 3. segmentu: „Ja (jestem) Bogiem waszym”. Są to zdania synonimiczne. Podobna zależność występuje w 3. członie 1. segmentu oraz w 1. członie 3. segmentu: „a oni (są) ludem Moim, dom Izraela” oraz „A wy, trzodo Moja, trzodo pastwiska Mojego, ludźmi (jesteście) wy”. Oba zdania wyrażają tę samą myśl, ale na dwa różne sposoby.

2.4. Analiza ogólna 2. fragmentu (Ez 34,11-31)

Niewątpliwie we fragmencie 2. (Ez 34,11-31) w stosunku do fragmentu 1. (Ez 34,1-10), gdzie Bóg zarzucił pasterzom, że nie paśli Jego owiec, jest zdecydowana wypowiedź w w. 11b: „Oto Ja sam i będę szukał trzody Mojej, i będę doglądał ich”. Także nowością jest temat sądu. Pojawia się on jako wyrażenie „będę rozsądzał” w w. 17b oraz jako termin „i rozsądzę” w w. 20b. Jednakże w. 20b ponownie zaczyna się kategorię postanowieniem Boga: „oto Ja sam”. Dlatego w. 17b należy wskazać jako element budowy struktury. Trzecim *novum* jest imię własne „Dawid”, występujące w ww. 23.24b.

Antytezą do sądu (w w. 20b) jest zapowiedź zawarcia przymierza pokoju w w. 25a: („I zawrę dla nich przymierze pokoju”). Natomiast elementem paralelnym do pierwszego elementu struktury schematycznej, gdzie występuje zwrot: „trzoda Moja” oraz osobiste zaangażowanie Boga: „Oto Ja sam, i będę szukał”, jest w. 31a, który też zawiera określenie „trzoda Moja”, ale jest wyjaśnieniem, że cała symbolika owiec, pasterzy i stada dotyczy w rzeczywistości ludzi.

Zatem schematycznie fragment Ez 34,11-31 można przedstawić jako pięcioelementową strukturę równoległo-koncentryczną o następującym schemacie:

A	11-15	Oto Ja sam, i będę szukał trzody Mojej i będę doglądał ich.	w. 11b
B	16-19	Oto Ja będę rozsądzał między owcą (a) owcą, (a) baranami i kozłami.	w. 17b
C	20-23	I ustanowię dla nich pasterza jednego, i będzie paść je, Sługę Mojego Dawida.	w. 23
B'	25-29	I zawrę dla nich przymierze pokoju.	w. 25a
A'	30-31	A wy, trzodo Moja, trzodo pastwiska Mojego, ludźmi (jesteście) wy.	w. 31a

³⁴ Przekład za BT V.

Gdzie: A – „trzoda Moja” (symbolicznie i realnie; paralelizm synonimiczny); B – sąd i przymierze pokoju (paralelizm antytetyczny); C – Dawid pasterzem.

Schematycznie można tę strukturę zapisać jako: A, B, C, B', A'.

2.5. Systemy liczbowe i inne figury retoryczne

W badanym tekście można doliczyć się powtórzeń wielu terminów. Np. termin „pasterz” występuje 32 razy; „trzoda” – 19 razy (9 razy w 1. fragmencie; 10 – w 2. fragmencie); „JHWH” – 16 razy; „Izrael” – 6 razy; „oto Ja” – 4 razy; „rozsądzę” – 3 razy; „stado” – 2 razy.

Zauważalna jest także zależność między w. 4 i w. 16. Pierwszy występuje w 1. fragmencie, który jest „mową oskarżycielską”. Drugi (w. 16) pojawia się w 2. fragmencie, który jest zapowiedzią sądu oraz odnowy. Interesujące jest zestawienie tych dwóch wersów. Wyraźnie widać, że forma tekstu koreluje z treścią tekstu, a nawet podkreśla jego treść. Przeważający porządek w w. 16 (w stosunku do w. 4) jest obrazem działania Boga, który zapowiada, że dokona odwrócenia niegodziwych czynności pasterzy i przywróci właściwy porządek.

- A ⁴Słabnących (הַנְּחָלֹת) nie umocniliście,
 B i chorej (הַחֹלָה) nie leczyliście,
 C i złamanej (לְנִשְׁבָּרָה) nie obwiązaliście,
 D i zabłąkanej (הַנְּדַחָת) nie zawróciliście,
 E i zaginionej (הַזְּאֵבָרָה) nie szukaliście.
 F Ale z SIŁĄ (וּבְחֵזֶקָה) prowadziliście ich i z PRZYMUSEM (וּבְכַפְּרָה).
- E' ¹⁶Zaginioną (הַזְּאֵבָרָה) odszukam
 D' i zabłąkaną (הַנְּדַחָת) sprowadzę,
 C' i złamaną (לְנִשְׁבָּרָה) obwiążę,
 B' i chorą (הַחֹלָה) umocnię,
 A' i tłustą i mocną (הַשְּׂמֵנָה וְאֵת-הַחֹזְקָה) zniszczę.
 F' Będę pasł je w SPRAWIEDLIWOŚCI (בְּמִשְׁפָּט).

Oba zestawione wersy tworzą kompozycję paralelną, złożoną z 12 członów. Ostatnie człony (F, F') stanowią podsumowanie, dlatego ich miejsce jest na końcach obu katalogów niegodziwości pasterzy. Paralelizm zachodzi pomiędzy członami: pierwszym (A) i ostatnim (A') – jeśli nie uwzględniać zakończeń. Warto zwrócić uwagę, że owca zarówno „tłusta”, jak i „mocna” (oba terminy w *singularis*) są paralelizmem antytetycznym do owiec „słabnących” (*pluralis*).

Także warto zwrócić uwagę na ilość występujących terminów. W 1. członie w. 4 (A) występuje tylko określenie owiec – „słabnące” (jeden termin). W paralelnym, piątym członie w. 16 występują określenia owiec: „tłusta” oraz „mocna” (dwa terminy).

Taka figura retoryczna, polegająca na przeciwstawieniu jednego terminu dwom innym, występuje zarówno na początku opisywanego zestawienia, jak i na końcu. W członie F – „siła” i „przymus” – są to dwa terminy, a w członie F’ – „sprawiedliwość” – jeden termin. Zatem jest to inkluzja, która spina katalog przewin pasterzy Izraela.

Kolejne człony w parach: B – B’, C – C’, D – D’ oraz E – E’ mają te same terminy określające owce i w każdym członie jest po jednym terminie („chora”, „złamana”, „zbląkana” oraz „zaginiona” – wszystkie *singularis*)³⁵.

Takie zestawienie w odwrotnej kolejności określeń owiec jest zobrazowaniem działania Boga. O ile działania niegodziwych pasterzy spowodowały, że owce cierpiały, były pogardzane i wykorzystywane oraz rozproszone, o tyle Bóg swoim działaniem odwróci negatywne skutki i wprowadzi należyty porządek.

3. Interpretacja teologiczna

W obu fragmentach badanego tekstu są struktury równoległo-koncentryczne. W takich przypadkach centralny człon przekazuje najważniejszą myśl teologiczną, zamierzoną przez starożytnego autora natchnionego. W 1. fragmencie centrum stanowi człon: „I brak (jest) troszczącego się i brak (jest) szukającego” (Ez 34,6c). Jest to stwierdzenie negatywne. W 2. fragmencie głównym przekazem teologicznym jest: „I ustanowię dla nich pasterza jednego, i będzie pasł je, Sługę Mojego Dawida” (Ez 34,23). Jest to stwierdzenie pozytywne. Oba zdania są antytenetyczne. W w. 6 jest: „brak troszczącego i szukającego”. „Troszczący” i „szukający” to określenia dobrego pasterza. W w. 23 jest zapowiedź „ustanowienia pasterza jednego”. A.S. Jasiński twierdzi, że termin „jeden” (אֶחָד) wskazuje tu nie tyle na liczbę ziemskich pasterzy, ile na samego Jahwe (por. przypis 29). Nie można bowiem zapomnieć o Jego deklaracji, iż sam będzie strzegł swej trzody (w. 11)³⁶.

W 1. fragmencie oskarżenia wobec pasterzy są bardzo mocne: „Biada pasterzom Izraela, którzy byli pasterzami siebie. Czyż nie stado pasą pasterze?” (w. 2); niemal identyczne powtórzenie następuje w kolejnych wersach: „ale pasą pasterze siebie i trzody Mojej nie pasą” (w. 8fg). Wobec takiej sytuacji kryzysowej zdecydowanie wkracza Bóg: „Dlatego, pasterze, słuchajcie słowa JHWH: Ja żyję, wyrocznia Pana, JHWH” (ww. 7.8a) i dalej: „Dlatego, pasterze, słuchajcie słowa JHWH: Tak mówi Pan, JHWH” (ww. 9.10a).

Dodatkowo Bóg sam o sobie mówi: „Ja żyję” (w. 8a). Przekaz teologiczny tego terminu jest bardzo mocny, gdyż jest to wskazanie, że nie jest to Bóg, który kiedyś wyprowadził Izrael z niewoli egipskiej i obecnie nie interesuje się losem narodu wybranego. Jest wręcz przeciwnie: Bóg nadal opiekuje się narodem, który sobie

³⁵ Szerzej zestawienia ww. 4 i 16 opisuje M. MAJEWSKI, *Troska Boga o słabych i uciśnionych w świetle Ez 34,16*, w *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 63 (2010), no. 1, 5–12.

³⁶ Por. Pwt 6,4: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד.

wybrał (była to autonomiczna Jego decyzja) i troszczy się o jego los. Dodatkowym wzmocnieniem jest to, że Bóg objawia się w niewoli babilońskiej. Nie jest to Bóg statyczny, który siedzi na tronie w siódmym niebie, a podnóżkiem stóp Jego jest świątynia jerozolimska. Bóg potrafi się przemieszczać i objawił się Ezechielowi w obcej ziemi babilońskiej.

Nie można oprzeć się wrażeniu, że Księga Ezechiela, napisana w VI w. p.n.e. w środowisku babilońskim i w języku hebrajskim, jest aktualna dzisiaj, w latach przełomu XX i XXI w.

O niegodziwych „pasterzach”, czyli różnych przywódcach politycznych, samorządowych i kościelnych, publikatory przekazują informacje z całego świata. Dyktatorzy, którzy chcą mieć pełnię władzy i decydować o wszystkim, nie respektują praw człowieka. Doniesienia prasowe przekazują informacje o wyprowadzaniu publicznych pieniędzy, czyli tych, na które złożyli się wszyscy podatnicy, do prywatnych instytucji lub też na prywatne konta.

Jednak największym bólem jest to, że wśród pasterzy Kościoła są także pasterze niegodziwi. Papież-emeryt 11 kwietnia 2019 r. na łamach niemieckiego miesięcznika „Klerusblatt”³⁷ opublikował esej o znamienym tytule: *Kościół a skandal wykorzystywania seksualnego*³⁸. Powodem napisania tego eseju była potrzeba podjęcia dyskusji „o kryzysie wiary i Kościoła, który odczuwalny jest na całym świecie po wstrząsających doniesieniach o nadużyciach ze strony duchownych wobec nieletnich. Skala i waga informacji o tych wydarzeniach głęboko wstrząsnęły kapłanami i świeckimi, a dla wielu zakwestionowały samą wiarę Kościoła. Dlatego potrzebny był mocny sygnał i poszukiwanie nowego wyjścia, by na nowo uczynić Kościół prawdziwie wiarygodnym jako światło pośród narodów i pomocną siłą przeciwko siłom zniszczenia”³⁹.

Ograniczając ten skandal tylko do Kościoła w Polsce, należy stwierdzić, że gdyby był tylko jeden ksiądz-pedofil, to o tego jednego księdza byłoby za dużo. Niestety, takich przypadków jest więcej. Oficjalne dane zostały podane do publicznej wiadomości z diecezji opolskiej i płockiej. Średnia ilość księży-pedofili w obu diecezjach wynosiła 1,2%. Diecezji w Polsce jest ponad 40.

Benedykt XVI w swoim dokumencie przedstawia historyczny kontekst skandalu: „O ile pamiętam, kwestia pedofilii stała się palącą dopiero w drugiej połowie lat 80. Była już problemem publicznym w Stanach Zjednoczonych, więc biskupi w Rzymie szukali pomocy, ponieważ prawo kościelne, tak jak zostało opracowane w nowym kodeksie, nie wydawało się wystarczające do podjęcia niezbędnych działań”.

³⁷ J. PODZIELNY, *Kryzys w przekazywaniu i uzasadnianiu moralności katolickiej*, w M. Lis (red.), *Kryzys w świecie kryzys w Kościele* (Opolska Myśl Teologiczna, 1), Opole, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO, 2020, 32–46, s. 32.

³⁸ BENEDYKT XVI, *Kościół a skandal wykorzystywania seksualnego*, kwiecień 11, 2019, [cytowane 18 maj 2020]. Online: <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2019/04/Benedykt-XVI-Ko%C5%9B-ci%C3%B3%C5%82-a-skandal-wykorzystywania-seksualnego.pdf>.

³⁹ Tamże.

Emerytowany papież stawia ważne pytanie, jednak od razu na nie odpowiada: „Dlaczego pedofilia mogła osiągnąć takie rozmiary? Ostatecznie powodem jest brak Boga. Także my, chrześcijanie i księża, wolimy nie mówić o Bogu, ponieważ taka mowa nie wydaje się praktyczna. Po wstrząsie drugiej wojny światowej, my, w Niemczech zaznaczyliśmy w naszej Konstytucji jeszcze bardziej stanowczo odpowiedzialność przed Bogiem będącym zasadą przewodnią. Pół wieku później nie było już możliwe przyjęcie w konstytucji europejskiej odpowiedzialności przed Bogiem jako zasady przewodniej. Bóg jest postrzegany jako partyjna sprawa małej grupy i nie może już stanowić zasady przewodniej dla wspólnoty jako całości. W tej decyzji odzwierciedla się sytuacja Zachodu, gdzie Bóg stał się prywatną sprawą mniejszości”.

Dodatkowo Benedykt XVI sięga po argumentację biblijną: „Biorąc pod uwagę rozmiar pedofilskich wykroczeń, przychodzi ponownie na myśl słowo Jezusa, który mówi: «Kto by się stał powodem grzechu dla jednego z tych małych, którzy wierzą, temu byłoby lepiej uwiązać kamień młyński u szyi i wrzucić go w morze» (Mk 9,42). To słowo w pierwotnym znaczeniu nie mówi o seksualnym uwodzeniu dzieci. Słowo «mali» w języku Jezusa oznacza prostych wierzących, których wiara może być zachwiana poprzez intelektualną pychę tych, którzy uważają się za inteligentnych”.

W punkcie trzecim tego dokumentu zatytułowanym: *Perspektywy co do prawidłowej odpowiedzi*, papież-emeryt stawia pytania: „Co należy zrobić? Czy musimy stworzyć inny Kościół, aby wszystko było w porządku?” I od razu odpowiada na te pytania: „Tyle tylko, że taki eksperyment został już podjęty i się nie powiódł. Jedynie posłuszeństwo i miłość do naszego Pana Jezusa Chrystusa mogą wskazać właściwą drogę. Spróbujmy więc najpierw zrozumieć na nowo i od wewnątrz, czego Pan chciał i chce wobec nas. Na początku powiedziałbym, że jeśli chcielibyśmy naprawdę krótko podsumować treść wiary opartej na Biblii, moglibyśmy powiedzieć: «Pan rozpoczął historię miłości z nami i chce objąć w niej całe stworzenie». Przeciwwstawienie się złu, które zagraża nam i całemu światu, może ostatecznie polegać tylko na poddaniu się tej miłości. Takie jest prawdziwe antidotum na zło. Moc zła wynika z naszej odmowy kochania Boga. Odkupiony jest ten, kto powierza się miłości Boga. Nasze nieodkupienie opiera się na niemożności kochania Boga. Nauka kochania Boga jest zatem drogą odkupienia ludzi”.

W ten sposób Benedykt XVI dotknął treści centralnego członu struktury drugiego fragmentu: „I ustanowię dla nich pasterza jednego (דָּבָר אֶחָד) – Pwt 6,4), i będzie paśł je, Sługę Mojego Dawida” (Ez 34,23). To jest inaczej sformułowana myśl, która zawiera się w słowach: „Pan rozpoczął historię miłości z nami i chce objąć w niej całe stworzenie”.

Podobną diagnozę postawił urzędujący papież Franciszek: „Nie jesteśmy już na terenie chrześcijańskim! Dziś nie jesteśmy już jedynymi, którzy wytwarzają kulturę, ani pierwszymi, ani najbardziej słuchanymi. Potrzebujemy zatem przemiany mentalności duszpasterskiej, co nie oznacza przejścia na duszpasterstwo relatywistyczne. Nie jesteśmy już w systemie chrześcijańskim, ponieważ wiara – szczególnie w Euro-

pie, ale także w dużej części Zachodu – nie stanowi już oczywistej przesłanki życia wspólnego, a wręcz jest w istocie często negowana, wyszydzana, marginalizowana i wyśmiewana⁴⁰.

Dalej Franciszek, cytując kard. Martiniego, powiedział: „Kościół pozostał dwieście lat z tyłu. Dlaczego się nie otrząśnie? Boimy się? Strach, zamiast odwagi? W każdym razie fundamentem Kościoła jest wiara. Wiara, zaufanie, odwaga. (...) Tylko miłość zwycięża zmęczenie”⁴¹.

Na zakończenie niech będzie wolno wspomnieć Wielkopostne Wykłady Otwarte, które w Opolu odbywają się od wielu lat. W tym roku był zaplanowany temat: „Kryzys w świecie kryzys w Kościele”. Odbył się tylko jeden wykład, pozostałe zostały odwołane ze względu na pandemię. Ostatni wykład miał mieć tytuł: *Kościołe – jaki jesteś? Kryzys Kościoła w świetle skandalu wykorzystywania seksualnego*. Zamiast wykładów została wydrukowana książka. Podsumowanie ostatniego wykładu niech posłuży za podsumowanie teologicznej interpretacji: „Pan Bóg upomina się o «najmniejszych» – o krzywdzone dzieci i młodzież oraz o osoby bezbronne, niezależnie od tego, gdzie i przez kogo są krzywdzone. Po to oczyszcza swój Kościół, swoją Oblubienicę, aby była jego narzędziem. Bez zmiany mentalności nas wszystkich, czyli bez nawrócenia i wejścia z bezinteresowną miłością na drogi człowieka, będziemy jak sól zwietrzała, która nikomu nie będzie potrzebna. W sumie ten kryzys zrozumiany i przyjęty z wiarą jako łaska oczyszczenia jest dowodem, że Pan troszczy się o swoją Oblubienicę przyłapaną na zdradzie, i pragnie być jej Panem i Bogiem”⁴².

Wnioski końcowe

Po pierwsze, należy stwierdzić, że Księga Ezechiela jest aktualna dzisiaj. Po drugie, niegodziwości popełniane przez przywódców (pasterzy) najmocniej uderzają w zwykłych ludzi (owce, stada). Po trzecie, należy nadal prowadzić badania nad Księgą Ezechiela metodą retoryki hebrajskiej, gdyż jest zbyt mało opracowanych rozdziałów, aby można było sformułować naukowe, ogólne konstatacje na temat badanej Księgi.

Data wpłynięcia: 2020-06-02;

Data uzyskania pozytywnych recenzji: 2020-06-18;

Data przesłania do druku: 2020-12-29.

⁴⁰ Przemówienie papieża Franciszka do kardynałów z okazji zbliżających się Świąt Bożego Narodzenia, 21 grudnia 2019, <https://ekai.pl/dokumenty/przemowienie-papieza-franciszka-do-kardynalow-z-okazji-zblizajacych-sie-swiat-bozego-narodzenia-21-grudnia-2019/> (2.06.2020).

⁴¹ Tamże.

⁴² E. KUSZ, *Kościołe – jaki jesteś? Kryzys Kościoła w świetle skandalu wykorzystywania seksualnego*, w M. LIS (red.), *Kryzys w świecie kryzys w Kościele* (Opolska Myśl Teologiczna, 1), Opole, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO, 2020, 94–114, s. 114.

References

- Benedykt XVI. „Kościół a skandal wykorzystywania seksualnego”, 11 kwietnia 2019. <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2019/04/Benedykt-XVI-Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82-a-skandal-wykorzystywania-seksualnego.pdf>.
- Cylkow, Izaak. *Księga Ezechiela*. Kraków: Wydawnictwo Austeria Klezmerhojs, 2010.
- Czerski, Janusz. *Metodologia Nowego Testamentu*. Opolska Biblioteka Teologiczna 126. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2012.
- Greenberg, Moshe. *Ezechiel 21–37*. T. 2. 2 t. Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament. Freiburg – Basel – Wien: Herder Verlag GmbH, 2005.
- Greeven, Heinrich. „Erwägungen zur synoptischen Textkritik”. *New Testament Studies* 6, nr 4 (1960): 281–96. <https://doi.org/10.1017/S0028688500001600>.
- Jasiński, Andrzej Sebastian. *Komentarz do księgi proroka Ezechiela. Rozdziały 31–39*. Opolska Biblioteka Teologiczna 143. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2014.
- Jerzy Bosowski. Wyroczenie przeciw Egipcjowi Ez 29–32 w świetle retoryki hebrajskiej (2019). Rozprawa doktorska (komputeropis) w Archiwum Biblioteki Wydziału Teologicznego UO.
- Koehler, Ludwig, Walter Baumgartner, i Johann Jakob Stamm. *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Zredagowane przez Przemysław Dec. Przetłumaczone przez Karol Madaj. 2. wyd. T. 1. 2 t. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2013.
- Kusz, Ewa. „Kościół – jaki jesteś? Kryzys Kościoła w świetle skandalu wykorzystywania seksualnego”. W *Kryzys w świecie kryzys w Kościele*, zredagowane przez Marek Lis, 94–114. Opolska Myśl Teologiczna 1. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO, 2020.
- Majewski, Marcin. „Troska Boga o słabych i uciśnionych w świetle Ez 34, 16”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 63, nr 1 (2010): 5–12.
- Meynet, Roland. „Binarność, podstawowa cecha języka biblijnego”. W *Język Biblii a język współczesny. Praca zbiorowa*, 11–22. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2006.
- Meynet, Roland. *Treatise on Biblical Rhetoric*. International Studies in the History of Rhetoric 3. Leiden; Boston: Brill, 2012.
- Podzielny, Janusz. „Kryzys w przekazywaniu i uzasadnianiu moralności katolickiej”. W *Kryzys w świecie kryzys w Kościele*, zredagowane przez Marek Lis, 32–46. Opolska Myśl Teologiczna 1. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO, 2020.
- Rahlfs, Alfred, i Robert Hanhart, red. *Septuaginta: id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*. Editio altera quam recognovit et emendavit Robert Hanhart. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.
- Remigiusz Popowski. *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu wydanie z pełną lokalizacją greckich baseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*. Wyd. 4, popr.. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2006.
- Rumianek, Ryszard. „Księga Ezechiela”. W *Prorocy: hebrajsko-polski Stary Testament: przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich*, zredagowane przez Anna Ku-

- śmirek, przetłumaczone przez Ryszard Rumianek. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2008.
- Rumianek, Ryszard, red. *Księga Ezechiela: tłumaczenie i komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2009.
- Sedlmeier, Franz. *Das Buch Ezechiel: Kapitel 25-48*. T. 21/2. Neuer Stuttgarter Kommentar Altes Testament. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2013.
- Strong, James. *Hebrajsko-polski i aramejsko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów hebrajskich i aramejskich oraz kodami Baumgartnera*. Przetłumaczone przez Aleksandra Czwojdrak. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, 2017.
- Szymczak, Mieczysław, red. *Słownik języka polskiego PWN*. T. 2 L–P. 3 t., Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979.
- Tidiman, Brian. *Le Livre d'Ézéchiel*. T. 2. 2 t. Vaux-sur-Seine: Edifac, 2007.
- Weber, Robert, i Roger Gryson. *Biblia sacra: iuxta vulgatae versionem*. 5. wyd. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2013.

Jerzy Bosowski – doktor teologii w zakresie teologii biblijnej. Praca doktorska o tytule: *Wyrocznie przeciw Egipcjowi Ez 29–32 w świetle retoryki hebrajskiej*, obroniona na Wydziale Teologicznym UO. Członek Stowarzyszenia Biblistów Polskich (SBP 365). Obszary badań naukowych: retoryka biblijna, ze szczególnym uwzględnieniem retoryki hebrajskiej, Księga Ezechiela.

